

ERGENLERDE AİLE ALGISI VE BENLİK ALGISI

Deniz Şahin*
Hacettepe Üniversitesi

Gülden Berkem Güvenç
Hacettepe Üniversitesi

ÖZET

Bu çalışmada, ergenlerin aileye ve benliğe ilişkin algı boyutları, cinsiyet ve eğitim türüne göre karşılaştırılmıştır. Kök Aile ölçeği ile Benlik Algısı ölçeğinin kullanıldığı araştırmada: erkekler, kızlara kıyasla, ailede herkesin birbirini daha iyi anladığını, çatışmanın daha olumlu bir şekilde çözümlendiğini düşünmektedirler. Kızlar ise erkeklere kıyasla, aile üyelerinden birinin kaybına ilişkin üzüntünün daha rahat konuşulduğunu belirtmişlerdir. Eğitim türü açısından bakıldığında, dini eğitim görenlerin, laik eğitim görenlere kıyasla aileyi tüm boyutlar açısından daha olumlu algıladıkları izlenmektedir. Öte yandan, duygusal genişlik-çeşitlilik alt boyutunda cinsiyet ile eğitim ortak etkisi gözlenmiştir. Benlik algısına ilişkin sonuçlara göre; erkeklerin fiziki görünüm, atletik yeterlik, akademik yeterlik, işde yeterlik ve bütünsel özdeğer boyutlarında kendilerini kızlara göre daha olumlu algıladıkları saptanmıştır. Eğitim türü açısından ise; dini eğitim görenlerin fiziki görünüm, sosyal kabul, akademik yeterlilik ve özdeğer algıları laik eğitim görenlere göre daha yüksek bulunmuştur. Benlik algısının sosyal kabul ve işte yeterlik boyutlarında cinsiyet ve eğitim türü ortak etkisi gözlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Ergenler, Laik ve Dini Eğitim Türü, Aile Algısı, Benlik Algısı

ABSTRACT

In this study, adolescents' family perceptions and self perceptions were described in relation to sex and education type (secular/religious). Family of Origin scale and Self-Perception profile were used for data collection. The results revealed that, males' perception of intimacy, conflict resolution, and empathy was higher than that of females, whereas females' perception of acceptance of loss in the family was higher than that of males. On the other hand, adolescents undergoing religious education perceived their families more positively along all dimensions than adolescents having secular education. Sex and education type interaction accounted only for perception of emotional range in the family. The results of self perception profile revealed that males' perception of physical appearance, athletic, scholastic and job competence and global self-worth was higher than that of females, whereas only the perception of romantic appeal was higher for females. In relation to the education type, those who received religious education perceived themselves more positively than those who received secular education along physical appearance, academic competence, social acceptance and global self-worth. Sex and education interaction accounted for the perception of job competence and social acceptance.

Keywords: Adolescents, Secular/Religious Education, Family Perception, Self Perception

GİRİŞ

Özerklik kazanma süreci boyunca, ergenlerden yetişkinliğe hazırlanmalarını sağlayacak bazı adımlar atmaları beklenir. Bu adımlar; ana babalarından duygusal ve davranışsal yönlerden bağımsızlaşmaları (Allen, Hauser,

Bell ve O'Connor, 1994; Bartle ve Anderson, 1991; İmamoğlu, 1987; Kağıtçıbaşı, 1984, 1987, 1990; Quintina ve Lapsley, 1990), sosyal ve ekonomik bağımsızlık ve yaşama ilişkin dengeli-olumlu bir bakış açısı geliştirebilmeleri

*Yazışma Adresi: Doç. Dr. Deniz Şahin, Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Beytepe 06532 ANKARA

için toplumsal cinsiyet rolünü, ilgili duygusal ilişkileri ve mesleki becerileri kazanmalarındır (Blasi ve Milton, 1991; Lackovic-Grgin ve Dekovic, 1990; Noller ve Callan, 1991). Kimlik veya benlik gelişimi olarak da ifade edilen bu süreç; ergenlerin mizacı, yaşı, cinsiyeti, özdeğeri ve zekası gibi bireysel özellikleri ile (Harper ve Marshall, 1991; Nurmi ve Pullainen, 1991; Small ve Eastman, 1991; Weinmann ve Newcombe, 1990), aile üyeleri arasındaki etkileşime dayanır (Lackovic-Grgin ve Decovic, 1990; Nurmi ve Pullainen, 1991; Parish ve Parish, 1991; Small ve Eastman, 1991).

Benlik gelişiminde ailenin taşıdığı önem, aile içi sağlıklı etkileşime ilişkin çeşitli kuram ve yaklaşımların geliştirilmesine yol açmıştır. İletişim kuramında ana-baba ve çocuklar arasında yer alan çelişkili mesajın benlik gelişimindeki tehlikelerine dikkat çekilmiş, 1970'lerin Aile Terapisi yaklaşımında, annelik kimliğine dönük yüceltmenin, annenin çocuğunu aşırı korumasına, çocuğun ise bağımlılıktan kurtulamamasına neden teşkil ettiği vurgulanmıştır (Poster, 1982). Son dönem Aile Sistem kuramında ise, kuşak ve cinsiyetler arası işbölümü ve güç ilişkileri gibi aile yaşamına ilişkin nesnel yönler, bireysel beklentiler, imaj ve dünya görüşü gibi öznel yönler, sosyal sınıf, ideoloji ve toplumsal cinsiyet rolü gibi sosyal-yapısal değişkenler arasındaki belirleyici ilişkiler benlik gelişiminin görece bağımsızlığa sahip en önemli koşulları olarak ele alınmaktadır (Noller ve Callan, 1991).

Aile ve benlik yaşantılarına ilişkin modellerin yanı sıra, sağlıklı aile etkileşimini sağlıklı olandan ayırt etmeyi sağlayacak etkileşim boyutlarının da belirlenmesine ve betimlenmesine ilişkin görgül çalışmaların gerçekleştirildiği izlenmektedir (Noller ve Callan, 1991; Nurmi ve Pullainen, 1991). Bu boyutlar temelde özerklik (bağımsızlık) ve duygusal yakınlık (ilişkisellik) olarak özetlenmiştir (Hovestadt, Anderson, Piercy, Cochran ve Fine, 1985; Nurmi ve Pullainen, 1991; Richards,

Gitelson, Petersen ve Hurting, 1991). Söz konusu iki boyutu ayırma ve bütünleşme süreçleri olarak ele alan İmamoğlu (1987; 1991a), ayrışmanın aileden ve yakın çevreden kopuk bir bireycilleşmeyle değil karşılıklı duygusal bağların devam ettiği bütünleşmeyle dengelenmiş toplumsal bireyin oluşmasına olanak veren bir aile etkileşiminin sağlıklı olduğunu vurgulamaktadır. Türk toplumu açısından yeni bir sentez getiren Kağıtçıbaşı ise (1996a; 1996b) temel iki boyutu etkinlik (özerklik-dışa bağlılık) ve kişilerarası mesafe (ayrışmışlık - ilişkilik) olarak ifade etmektedir. Araştırma bulgularına göre, ana-babalarını aşırı kontrol edici, otoriter ve baskıcı algılayan ergenlerin, özdeğeri ve özgüveni düşük olmaktadır (Karadayı, 1994; Noller ve Callan, 1991; Richards, Gitelson, Petersen ve Hurting, 1991). Ayrıca, depresyon olasılığı artmakta, çevrelerine yeni uyum yolları geliştirme çabası düşük düzeyde kalmaktadır (Güney, 1989). Öte yandan, ergenlerin bağımsızlaşma çabasına rağmen, ana-babalarının sevgi ve desteğine gereksinimlerinin devam ettiği görülmektedir. Aile içi etkileşimi, sargın, yapılaşmış ve iletişime açık olarak algılayan aile üyelerinin kaygı düzeyi daha düşük, özdeğerinin daha yüksek olduğu ortaya konmuştur (Karadayı, 1994; Nurmi ve Pullainen, 1991; Richards, Gitelson, Petersen ve Hurting, 1991). Aile desteğine güvenen gençlerde okul başarısı artmakta, problemleri davranışlar daha seyrek yer almaktadır (Aydın ve Demir, 1989; Güney, 1989; Weinmann ve Newcombe, 1990). Sağlıklı aile yaşamına ilişkin anılan araştırma bulguları doğrultusunda, aile üyeleri için özerkliğin teşvik edilmesi, iletişimin açık ve dürüst, davranış kontrolünün ve kuralların esnek olması önerilmektedir (İmamoğlu, 1987; 1991a; İmamoğlu ve Yasak - Gültekin, 1993). Aile içi rollerin, aile üyelerinin yaş ve olgunluk düzeyine uygun paylaşılması, bazı etkinliklerin arkadaşları da içerecek biçimde düzenlenmesi ve çatışmalarla olumlu başa çıkma yollarının geliştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Noller ve Callan, 1991; Ponzetti Jr. ve Long, 1989; Textor, 1989).

Değınilen boyutlarda betimlenen aile içi etkileşimin benlik gelişimi üzerindeki sonuçları; ergenlerin yaşına (Harper ve Marshall, 1991; Kleinman, Handal, Enos, Searight ve Ross, 1989; Noller ve Callan, 1991; Nurmi ve Pullainen, 1991; Small ve Eastman, 1991; Weinmann ve Newcombe, 1990), toplumsal cinsiyet rolüne, dini inançlarına, sosyal sınıfına ve bireysel mizacına (Kleinman, Handal, Enos, Searight ve Ross, 1989; Noller ve Callan, 1991; Weinmann ve Newcombe, 1990) göre değişmektedir. Her iki cinsiyetin benlik ve özdeğer gelişimi açısından hem özerklik, hem destek ilişkileri önemli olmakla birlikte (Bartle ve Anderson, 1991; Noller ve Callan, 1991; Nurmi ve Pullainen, 1991; Qintana ve Lapsley, 1990), bazı araştırmacılar, kızlar için iletişimin ve duygusal yakınlığın, erkekler için fiziki gücün, atletik yeterliğın, bilgi düzeyinin, kendini savunmanın ve bağımsızlığın daha önemli olduğunu ileri sürmektedirler (Blasi ve Milton, 1991; Clausen, 1991; Güvenç- Berkem, 1996; Güvenç- Berkem, baskıda; Harter, 1989; Ickes, 1993; Jackson, 1985; Mabry, 1993; Noller ve Callan, 1991; Peplau, Hill ve Rubin, 1991; Richards, Gitelson, Petersen ve Hurtig, 1991; Stryker ve Serpe, 1994; Thornton ve Ryckman, 1991). Öte yandan, bazı araştırmacılar, özellikle geç ergenlik dönemindeki erkeklerin, kızlara kıyasla ana-babalarından daha fazla etkilendiklerini vurgulamaktadırlar (Lackovic-Grgin ve Decovic, 1990). Diğerleri ise kız ve erkek ergenlerin özdeğeri üzerinde karşı cinsten ebeveyn etkisinin daha güçlü olduğuna işaret etmektedirler (Richards, Gitelson, Petersen ve Hurtig, 1991). Ancak, her iki cinsiyet için de duygusal yakınlığın derecesinden çok, ana-babaya yakınlık ve özerklik boyutları arasında kurulan dengenin en önemli koşul olduğu konusunda birleşen araştırmacıların sayıca çokluğu dikkat çekmektedir (Allen ve ark., 1994; İmamoğlu, 1987; 1991b; Kağıtçıbaşı, 1996a; 1996b; Manley, Wood, Searight, Skitka ve Russo, 1994; Noller ve Callan, 1991; Qintana ve Lapsley, 1991). Bu tür bir dengenin olduğu ailelerde, ergenlerin stresle

daha olumlu başa çıkma yolları geliştirdikleri, ana-babalarıyla daha olumlu iletişim kurdukları, böylece stres düzeyinin de azaldığı saptanmıştır. Ergenlerin ana-babalarıyla etkileşimlerini etkileyen diğer bir etken ise dindarlık düzeyidir (Kleinman, Handal, Enos, Searight ve Ross, 1989; Noller ve Callan, 1991; Ponzetti Jr. ve Long, 1989). Politik olarak dini etkinlikte bulunmayan fakat dindar olan ailelerdeki ergenlerin cinsel ve sosyal konularda ana-babalarıyla daha rahat konuşabildiklerini algıladıkları görülmüştür.

Batı'da dini inançları kuvvetli ailelerde gençlerin ana-babalarıyla rahat iletişim kurduklarına ilişkin algılarının, toplumumuzda sorgulama fırsatına olanak vermeyen, özellikle dini görüşlerin hakim olduğu ailelerdeki gençler için geçerli olmayabileceği akla gelmektedir. Ancak, ülkemizle ilgili yazılı kaynaklarda bu doğrultuda bir araştırmaya rastlanmamıştır. Dolayısıyla görgül nitelikte olan bu çalışmada, dini ile laik eğitim gören ergenlerin ailelerini özerklik ve yakınlık boyutları açısından ne derece farklı algıladıklarına ve kendilerini belirli alanlarda ne derece farklı gördüklerine ilgi duyulmuştur. Bu amaçla, çalışmada aşağıdaki sorular irdelenmiştir:

1) Ergenlerin aile algısı boyutları arasında cinsiyete ve eğitim türüne (laik ve dini eğitime) göre bir farklılık görülmekte midir?

2) Ergenlerin benlik algısı boyutları arasında cinsiyete ve eğitim türüne göre bir fark görülmekte midir?

YÖNTEM

Örneklem

Ankara'da laik eğitimin uygulandığı Dikmen, Gülveren ve Mamak ile dini eğitimin verildiği İmam Hatip Liselerinden 200'er olmak üzere toplam 400 (200 kız ve 200 erkek), 16-18 yaşlarında, lise ikinci sınıf öğrencisi araştırmaya

denek olarak katılmıştır. Laik ile dini eğitimden geçen öğrencilerden oluşan deneklerin aileleri, oturdukları semt, eğitim düzeyi, çalıştıkları işler açısından eşleştirilmesine özen gösterilmiştir; bu nedenle başlangıçta 600 kişiden oluşan örneklem grubu 400 kişiye inmiştir. Söz konusu örneklem grubunu oluşturan öğrencilerin anneleri çalışmamaktadır, en fazla ilkokul düzeyinde eğitim almışlardır. Babaları ise ilkokul, orta öğretim veya meslek okulu düzeyinde eğitimi olan ve düz memur, vasıflı işçi, küçük esnaf olarak çalışmaktadır.

Araçlar

Araştırmada biri gençlerin ailelerindeki etkileşime yönelik algılarını betimlemek amacıyla Kök Aile Ölçeği, diğeri de gençlerin benlik algılarını değerlendirmek amacıyla Ergenler için Benlik Algısı Ölçeği olmak üzere iki ölçek kullanılmıştır.

Yetişkinler için geliştirilmiş olan Kök Aile Ölçeği (Family Origin of Scale; Hovestadt ve ark., 1985), daha sonra Manley, Searight, Skitka, Russo ve Schudy (1990) tarafından gençlere uyarlanmıştır. Aile etkileşim algısını ölçmek amacıyla geliştirilmiş olan Kök Aile Ölçeği, her biri 20 maddeden oluşan Özerklik ve Duygusal yakınlık temel boyutları ile toplam 20 madde içermektedir. Özerklik boyutu kendini ifade etmede açıklık, kişisel sorumluluk, başkalarına saygı, iletişimde açıklık ve sevilen birinin kaybını kabullenme şeklinde ifade edilen beş alt-boyut içermektedir. İkinci temel boyut olan duygusal yakınlık boyutu ise duygusal genişlik, duygudurum, çatışmaların çözümü, özduyuş ve insana güven alt-boyutlarını kapsamaktadır (bkz. Güvenç Berkem, 1996). Ölçekteki maddeler 5 basamaklı Likert-tipi bir değerlendirme sistemine göre puanlanmaktadır; böylece alınabilecek en düşük ve en yüksek puan 40 ile 200 arasında değişmektedir.

Kök Aile Ölçeği'nin Türkçeye uyarlama süreci bir dizi aşamadan geçmiştir. Araştır-

macılar tarafından Türkçeye çevrilen sözkonusu ölçeğin maddeleri Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü elemanlarından oluşan 15 kişilik bir jüriye verilerek ifadeleri, hem orijinal metne uygunluk hem de Türkçede doğruluk ve anlaşılabilirlik açısından değerlendirmeleri istenmiştir. Görüş birliğine varılan ifadeler ve/veya seçenekler, üniversite ve lise gençlerinden oluşan 30 kişilik bir gruba verilerek kendi yaşantıları açısından ne derece anlamlı bulduklarını belirtmeleri ve daha iyi önerileri varsa yazmaları istenmiştir. Bu şekilde elde edilen maddeler, üst-orta, alt-orta sosyo-ekonomik düzeyde, laik veya dini eğitimin verildiği lise öğrencilerinden oluşan 200 kişilik bir örneklem grubuna uygulanarak madde analizine tabi tutulmuş, ayırtedici olmayan maddelerin ifadesi yeniden düzenlenmiştir.

Kök Aile Ölçeği'nin Türkiye'deki uygulamasında, tüm ölçek için test-tekrar-test güvenilirlik katsayısı .88, alfa katsayısı ise .86 olarak elde edilmiştir.

Ergenler için Benlik Algısı Ölçeği (Self-Perception Profile for Adolescents) Harter (1988) tarafından geliştirilmiştir. Her biri beşer madde içeren dokuz boyuttan oluşan söz konusu ölçek, ergenlerin bütünsel özdeğerinin yanı sıra benlikle ilgili sekiz özel alana yönelik algılarını yansıtmaktadır. Toplam 45 maddenin yer aldığı bu araç, beş basamaklı Likert tipi bir ölçektir. Her alt-boyutun ismi ve yansıttığı alanın kapsamı aşağıda belirtilmiştir:

1. Akademik Yeterlilik (Scholastic Competence) boyutu, ergenin okulda gösterdiği başarıda rol oynayan yeteneğine yönelik algısını yansıtır. Maddeler, ergenin derslerini ne derece başardığını ve kendisini ne derece zeki veya kafası işleyen biri olarak gördüğünü ifade etmektedir.

2. Sosyal Kabul (Social Acceptance) boyutu, ergenin akranları tarafından ne derece kabul edildiğini, kendisini ne derece popüler hissettiğini, ne kadar çok arkadaşı olduğunu ve

kendisini ne derece hemen sevilen biri olarak gördüğünü ifade eder.

3. Atletik Yeterlik (Athletic Competence) boyutu, ergenin spor etkinliklerindeki beceri ve yeteneğine ilişkin algısını yansıtır. Kişinin spora yatkın ve atletik etkinliklerde iyi olduğunu düşünmesi tarzındaki maddelerden oluşmaktadır.

4. Fiziksel Görünüm (Physical Appearance) boyutu, ergenin görünüşünden ne derece memnun olduğunu, bedenini ne derece beğendiğini ve kendisini ne derece güzel/yakışıklı biri olarak gördüğünü yansıtır.

5. İşde Yeterlik (Job Competence) boyutu, ergenin kendisinin bir işde çalışabilecek becerilere ne derece sahip olduğunu ve yarı-zamanlı işlerde çalışmayı ne derece becerebileceğine ilişkin inancını yansıtır.

6. Romantik Çekicilik (Romantic Appeal) boyutu, ergenin ilgi duyduğu kişiler tarafından ne derece çekici bulunduğu ve karşı cins tarafından ne derece birlikte olunması eğlenceli ve ilginç biri olarak düşünüldüğüne dair inancını ifade eder.

7. Davranışsal Yönelim İlkesi (Behavioral Conduct) boyutu, ergenin kendi davranış tarzından ne derece hoşnut olduğuna, ne derece doğru davrandığına ve/veya davranması gerektiği şekilde davrandığına dair inancını kapsar.

8. Yakın Arkadaşlık (Close Friendship) boyutu, ergenin özel düşüncelerini ve sırlarını paylaşabileceği derecede yakın arkadaşlar edinme yeteneğini ifade eder.

9. Bütünsel Öz-değer (Global Self-worth) boyutu, ergenin kendisini bir kişi olarak ne derece beğendiğinin, yaşamını sürdürme biçiminden ne derece hoşnut olduğunun ve kendisiyle ne derece mutlu, barışık olduğunun bir göstergesidir. Böylece, sözkonusu boyut, belirli bir alana yönelik bir yetenek veya

beceriden ziyade insanın bir kişi olarak kendisi hakkındaki bütünsel yargısını temsil etmektedir.

Benlik Algısı Ölçeği'nin Türkçeye uyarlanma süreci de, araştırmacılar tarafından Kök Aile Ölçeği ile aynı adımlardan geçilerek gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin orjinalinde alfa katsayıları boyutlara göre .78 ile .92 arasında değişmektedir. Türkiyedeki içtutarlılığı ifade eden alfa katsayısı tüm ölçek için hesaplanmış ve .88 olarak bulunmuştur. Üç hafta arayla 130 kişilik bir örneklem grubunda gerçekleştirilen test-tekrar-test güvenilirlik katsayısı ise .87 olarak belirlenmiştir.

İşlem

Örneklem kapsamındaki liselerde, rehber öğretmenler ile temasa geçerek hocalarından izin alınıp bir ders saati süreyle öğrencilere iki ölçek birlikte verilerek toplu halde uygulanmıştır.

BULGULAR

Ölçeklerden elde edilen puanlara, her ölçek için ayrı analiz edilen ve alt boyutların bağımlı değişken olarak ele alındığı, 2 (cinsiyet) x 2 (Eğitim türü: laik ve dini) faktörlü Manova uygulanmıştır. Bulgular, sırasıyla Aile Etkileşimi Algısı ve Benlik Algısı şeklinde gruplanarak aktarılacaktır.

Aile Etkileşimi Algısına İlişkin Manova Sonuçları

Cinsiyet temel tepkisi, Tablo 1' de özletildiği gibi, alt boyutların çoğunda gözlenmiştir. Temel olarak duygusal yakınlık boyutu açısından ele alındığında, erkekler ailelerini kızlara kıyasla daha olumlu yönde algılamaktadır. Duygusal yakınlık temel boyutu içine giren alt boyutlara bakıldığında, erkekler ($X=3.95$) kızlara ($X=3.68$) kıyasla çatışmanın daha olumlu bir şekilde, stressiz çözümlendiği kanısındadırlar. Benzer şekilde erkekler ($X=3.76$), kızlara ($X=3.47$) kıyasla ailede

herkesin birbirini daha iyi anladığını düşünmektedirler. Öte yandan kızlar ($X=4.03$), aile yakınlarından birinin kaybına ilişkin duygularını, erkeklere ($X=3.80$) kıyasla ailede daha çok konuşulduğu kanısındadırlar.

Dini veya laik eğitimden geçen gençler arasında, aile etkileşimini hem temel boyutlar hem de yaklaşık tüm alt boyutlar açısından olumlu algılamada farklılık gözlenmiştir. Dini eğitimden geçen gençler, laik eğitimden geçen gençlere kıyasla aile etkileşimini hem duygusal açıdan daha yakın, hem de özerkliği daha teşvik edici olarak algılamaktadırlar (sırasıyla, yakınlık $X=3.63$ ve $X=3.44$, özerklik $X=3.72$ ve $X=3.47$). Bu iki boyutun içerdiği alt boyutlarda da benzer eğilim görülmektedir, şöyle ki, dini eğitim gören gençler ailelerindeki etkileşimde, laik eğitim gören gençlere kıyasla, aile üyelerinin davranışlarının sorumluluğunu daha fazla taşıdıklarını (sırasıyla, $X=3.49$ ve $X=3.28$), birbirlerinin görüş ve düşüncelerine daha fazla saygı gösterdiklerini (sırasıyla, $X=3.63$ ve $X=3.44$), birbirleriyle iletişimin daha açık olduğunu (sırasıyla, $X=3.89$ ve $X=3.64$), sevdiklerinin kaybına ilişkin duygularını daha rahat konuşabildiklerini (sırasıyla, $X=4.02$ ve $X=3.80$) düşünmektedirler. Yine aynı şekilde, dini eğitimden geçen gençler laik eğitimden geçen gençlere kıyasla aile üyelerinin birbirlerine çeşitli duygularını daha rahat açıkladıkları (sırasıyla, $X=3.21$ ve $X=3.00$), aile üyelerinin birbirlerini daha iyi anladığı (sırasıyla, $X=3.76$ ve $X=3.47$), ailelerinde daha sıcak ve olumlu bir havanın hakim olduğu (sırasıyla, $X=4.7$ ve $X=3.9$), ailede çatışmaların daha sorunsuz çözümlendiği (sırasıyla, $X=3.96$ ve $X=3.68$) ve aile üyelerinin genellikle insanlara daha fazla güvendikleri (sırasıyla, $X=3.54$ ve $X=3.38$) kanısındadırlar.

Cinsiyet ve eğitim türü ortak etkisi, sadece duyguların genişliği alt boyutunda gözlenmiştir. Ortalamalar arası karşılaştırmalara göre, laik eğitim gören gençlerde erkekler ($X=3.17$), kızlara ($X=2.85$) kıyasla ailelerinde

duygularını daha rahat açabildiklerini düşünmektedirler ($q=3.29$, 396, $p<.05$). Öte yandan dini eğitim gören gençler, cinsiyetlerine göre duygularını açabilme açısından ailelerini farklı görmemektedirler. Eğitim türü açısından ele alındığında, duygularını aileleriyle rahatça konuşabilme algısı sadece kızlarda değişme göstermektedir. Laik eğitim gören kızlar ($X=2.85$), dini eğitim gören kızlara ($X=3.27$) kıyasla ailelerinde duyguların açılmasına pek izin verilmediği düşüncesindedirler ($q=4.321$, 396, $p<.01$).

Tablo 1. Aile etkileşim algısına ilişkin MANOVA sonuçları

Değişim Kaynağı: Cinsiyet (1; 396) s.d.					
Değişkenler	Hata Kareler Toplamı	Ortalama Kare	Hata Ortalama Kare	F	Anlamlılık Düzeyi
Duygusal Yakınlık	162.284	3.544	.410	8.648	.003
Çatışmaların Çözümü	303.213	7.223	.776	9.433	.002
Özduyuş	249.681	8.122	.631	12.882	.000
Kayıp Kabullenme	288.858	5.006	.729	6.863	.009
Değişim Kaynağı: Eğitim Türü (Laik / Dini) (1; 396) s.d.					
Duygusal Yakınlık	162.284	6.338	.410	15.465	.000
Duygusal Genişlik	373.684	8.122	.944	4.134	.043
Duygu-durum	335.586	9.844	.847	11.616	.001
Çatışmaların Çözümü	303.213	7.493	.766	9.787	.002
Özduyuş	249.681	9.766	.630	15.488	.000
İnsana Güven	207.266	2.600	.523	4.968	.026
Özerklik	156.355	3.920	.395	9.929	.002
Kişisel Sorumluluk	225.336	4.731	.569	8.313	.004
Başkalarına Saygı	338.016	4.462	.854	5.228	.023
İletişimde Açıklık	305.009	6.631	.770	8.609	.004
Kayıp Kabullenme	288.858	3.562	.729	4.884	.028
Değişim Kaynağı: Cinsiyet X Eğitim Türü X (1; 396) s.d.					
Duygusal Genişlik	373.684	5.063	.944	5.365	.021

Benlik Algısına İlişkin Manova Sonuçları

Tablo 2'de izlendiği gibi, cinsiyet temel etkisi birçok temel boyutta gözlenmektedir: Erkekler kızlara kıyasla fiziki görünüm ($X=2.73$ ve $X=2.51$), atletik yeterlik ($X=2.70$ ve $X=2.52$), akademik yeterlik ($X=2.52$ ve $X=2.70$), işde yeterlik ($X=2.92$ ve $X=2.79$) ve bütünsel özdeğer ($X=2.92$ ve $X=2.76$) boyutları açısından kendilerini daha olumlu algılamaktadırlar. Kızlar ise erkeklere kıyasla kendilerini karşı cinsten kişilerin daha çekici bulduğu kanısındadırlar ($X=2.57$ ve $X=2.34$).

Tablo 2. Benlik algısına ilişkin MANOVA sonuçları

Değişim Kaynağı: Cinsiyet (1; 396) s.d.					
Değişken	Hata Kareler Toplamı	Orta. Kare	Hata Orta. Kare	F	Anlamlılık Düzeyi
Akademik Yeterlik	125.617	2.958	.317	9.326	.002
Atletik Yeterlik	148.034	14.977	.374	40.064	.000
Fiziki Görünüm	204.315	3.423	.516	6.633	.010
İşde Yeterlik	160.687	1.877	.406	4.626	.032
Romantik Çekicilik	144.480	5.552	.365	15.135	.000
Bütünsel Öz-değer	157.023	2.657	.396	6.700	.010
Değişim Kaynağı: Eğitim Türü (Laik / Dini) (1; 396) s.d.					
Akademik Yeterlik	125.617	7.29	.317	22.981	.000
Sosyal Kabul	136.737	2.657	.345	7.695	.006
Fiziki Görünüm	204.315	10.049	.516	19.477	.000
Bütünsel Öz-değer	157.023	5.429	.396	13.691	.000
Değişim Kaynağı: Cinsiyet X Eğitim Türü (1; 396) s.d.					
Sosyal Kabul	136.737	1.369	.345	3.964	.047
İşde Yeterlik	160.687	1.988	.406	4.899	.027

Eğitim türü temel etkisi de bazı boyutlarda gözlenmiştir. Dini eğitim gören gençler, laik eğitim gören gençlere kıyasla fiziki

görünüm ($X=2.80$ ve $X=2.48$), sosyal kabul ($X=3.02$ ve $X=2.86$), akademik yeterlik ($X=2.74$ ve $X=2.42$) ve bütünsel özdeğer ($X=2.96$ ve $X=2.72$) boyutlarında kendilerini daha olumlu algılamaktadırlar.

Ancak, bazı boyutlarda gözlenen cinsiyet ve/veya eğitim türü temel etkileri ortak etki olarak gözlenmektedir. Laik eğitimden geçen gençlerde herhangi bir işde çalışabilme açısından kendini yeterli hissetme cinsiyete göre farklılık göstermemektedir; ancak, dini eğitimden geçen erkekler ($X=3.04$), kızlara ($X=2.77$) kıyasla bir işde çalışabilme açısından kendilerini daha becerikli ve yeterli görmektedirler ($q=4.24$, 396, $p<.01$). Bir işde çalışabilme açısından kendini yeterli hissetme, kızlarda eğitimin dini veya laik olmasına göre farketmemektedir. Oysa dini eğitimden geçen erkekler ($X=3.04$), laik eğitim sürecinde olan erkeklere ($X=2.80$) kıyasla, kendilerinin bir işde çalışabilme becerisine daha fazla sahip olduklarını düşünmektedirler ($q=3.77$, 396, $p<.01$).

Cinsiyet ile eğitim türü ortak etkisi sosyal kabul boyutunda da gözlenmiştir. Bu etkinin daha çok eğitim türünden kaynaklandığı izlenmektedir. Ne laik eğitim ne de dini eğitim gören gençlerin kendilerini arkadaşları arasında kabul edilen, sevilen biri olarak görme açısından cinsiyete göre bir fark görülmemektedir. Sadece dini eğitim gören erkekler ($X=3.07$), laik eğitim gören erkeklere ($X=2.79$) kıyasla kendilerini sosyal ilişkilerinde daha kabul edilen ve beğenilen biri olarak algılamaktadırlar ($q=4.76$, 396, $p<.01$).

TARTIŞMA

Bu çalışmada lise öğrencilerinin aile algısını ve benlik algısına ilişkin boyutlarda, cinsiyete ve eğitim türüne göre farklılık görülüp görülmediği irdelenmiştir. Birinci soruya ilişkin bulgulara göre, erkekler, kızlara kıyasla aile üyelerinin birbirlerini daha iyi anladığını ve belki bunun uzantısı olarak da çatışmaların daha

kolay çözümlendiğini ifade etmişlerdir. Bu sonuç, erkeklerin ailede çatışmaya yol açabilecek, örneğin, kırgınlık gibi duygularını bastırmak yerine daha kolay açabildiklerini düşündürmektedirler. Buna karşın, kızların sevilen birinin kaybına ilişkin üzüntülerini aile içinde, erkeklere kıyasla daha rahat konuşabildikleri çıkarılabilir. Ankara'da aynı ölçeğin kullanıldığı, üniversite öğrencileriyle gerçekleştirilen bir başka çalışmada (Güvenç-Berkem, 1996) yine kızların, ailede üzüntüyü erkeklere kıyasla daha rahat konuşabildikleri fakat, aile içi duygusal yakınlığı da erkeklere göre daha olumlu yönde algıladıkları saptanmıştır. Oysa lise öğrencilerine ilişkin bu çalışmanın bulguları, kızlar için duygusal yakınlığın, erkekler için atılganlığın ve kendini savunmanın daha önemli olduğunun belirtildiği Türk üniversite öğrencilerine ilişkin bulgular ile Batı'daki bulguları (Noller ve Callan, 1991; Richards, Gitelson, Petersen ve Hurtig, 1991) desteklememektedir. Öte yandan, Türk lise öğrencisi kızlarda aile algısına ilişkin farklı sonuçlar, eğitim türüne göre ele alındığında, çeşitli duygularını ifade edebilme konusunda en az olumlu görüş bildirenlerin laik eğitim alan kızlar olduğu dikkat çekmektedir. Bu gruptaki kızlarda anılan aile boyutuna ilişkin algının, gerek laik gruba giren erkeklerden, gerek dini eğitim alan kızlardan ve erkeklerden daha olumsuz yönde olması, araştırma örnekleminin niteliği olarak evde daha geleneksel iş bölümünün ve değerlerin hakim olduğu ailelerde, kızlardan ev işine katılma ve buna ilişkin duygusal sorumluluk yüklenme konusundaki beklentilerin ve baskının yüksekliğine bağlanabilir (Fişek, 1982; Kandiyoti, 1982). Buna karşın, aynı beklentiler, değerler ve büyük olasılıkla benzer sorumlulukları paylaşıyor olmalarına rağmen, dini eğitimden geçen kızlara ilişkin bulguların genelde erkeklerinkiyle uyusması, sorgulamaya açık olmayan, kadercikabul edici bilişsel-duygusal özellikler içeren İslami sisteme bağlanabilir.

Nitekim araştırma bulgularına eğitim türü açısından bakıldığında, dini eğitim alan gençlerin, laik eğitim alanlara kıyasla ailede duygusal dayanışma ve özerklik teşviki konusunda daha olumlu izlenim taşıdıkları saptanmıştır. Anılan bulguların Batı'daki bulgularla tutarlı olduğu görülmektedir (Kleinman, Handal, Enos, Searight ve Ross, 1989; Noller ve Callan, 1991; Ponzetti Jr. ve Long, 1989). Dindar ailelerdeki ergenler, aile üyelerinin birbirlerinin farklı görüşlerine ve duygularına daha fazla saygı gösterdiklerini, sevilen birinin kaybının yarattığı üzüntüyü konuşabilmek de dahil olmak üzere daha açık iletişim kurabildiklerini, birbirlerini daha iyi anlayabildiklerini, evdeki etkileşimin daha sıcak olduğunu, - davranışlarının sorumluluğunu taşıyan kişiler arasında çatışmaların da daha kolay çözümlendiğini belirtmektedir. Bu sonuç iki açıdan yorumlanabilir (Güvenç-Berkem, 1994). Bilişsel açıdan bakıldığında fazla sorgulamaya yer verilmeyen İslami düşünce çerçevesinde, gençlerin ana-babalarının davranışlarını sorgulamadıkları, dolayısıyla eleştirmeden "doğru" olarak kabul ettikleri ileri sürülebilir. Duygusal yönden ise, dini eğitimden geçen gençlerin, aile içi sorunları ana-babalarının davranışlarına yüklemek yerine kadercik biçimde açıklarken, dini eğilimleri çok güçlü olmayabilecek laik eğitim alan gençlerin sorunlarını ana-babalarına yansıtabilecekleri, aile içi duygusal etkileşimi ve özerklik teşvikini yeterli görmeyebilecekleri düşünülebilir (Blasi ve Milton, 1991). Böylece, aile algısına ilişkin boyutların, eğitim türünün yanı sıra, aile üyelerinin yaptığı işler, gelir düzeyi ve bunun sağladığı sosyo-kültürel ve psikolojik yaşam olanakları açısından da araştırılması gereği ortaya çıkmaktadır.

İkinci soru bağlamında, lise öğrencisi gençlerin benlik algısı boyutları cinsiyete göre karşılaştırıldığında, Türk üniversite öğrencilerine ilişkin bulgularla (Güvenç-Berkem baskıda) tutarlı olarak, erkeklerin fiziki görünüm ve atletik yeterliğe ilişkin algılarının

kızlarınkine göre daha olumlu olduğu saptanmıştır. Bu sonuç, kamusal alanda erkeklerin fiziki yönden daha güçlü bir görünüm sergilemeleri ve atletik yeterlik geliştirmeleri beklentilerinin yüksek olmasına, bu yönde beceri geliştiren erkeklerin de kendilerine daha fazla güven duymalarına bağlanabilir. Öte yandan, lise öğrencisi kızların romantik çekicilik açısından kendilerini daha olumlu algulamaları ise Thornton ve Ryckman'ın (1991) bulgularıyla uyusmaktadır. Fiziki görünüme ilişkin benlik algısını, fiziki-atletik yeterlik ve fiziki çekicilik olarak iki boyutta ele alan araştırmacılar, erkeklerin fiziki güç, kızların ise çekicilik yönünden kendilerini daha olumlu algıladıklarını göstermişlerdir. Anılan bulgular, erkeklerde fiziki-atletik yeterliği, kızlarda ise çekiciliği vurgulayan kültürel kalıpyarguların gerek Batı'da, gerek toplumumuzda yaygınlığını koruduğuna işaret etmektedir. Yine Batı'daki bulgularla (Blasi ve Milton, 1991; Clausen, 1991; Harper ve Marshall, 1991; Harter, 1989; Ickes, 1993; Jackson, 1985; Mabry, 1993; Peplau, Hill ve Rubin, 1993; Richards, Gitelson, Petersen ve Hurtig, 1991; Stryker ve Stryker, 1994; Thornton ve Rycman, 1991) tutarlı olarak, akademik yeterlik, işde yeterlik ve bütünsel özdeğer yönlerinden erkeklerin kendilerini kızlara oranla daha olumlu yönde algıladıkları izlenmektedir. Ayrıca, bu bulgular ülkemizde ergenlerle yürütülmüş olan ve kızların benlik imgesinin görelisi olarak daha olumsuz işaret eden Özbay ve arkadaşlarının çalışmasının (1991) sonuçlarını da desteklemektedir. Bu bulgular, kızların bazı boyutlarda ailelerini erkeklere kıyasla daha olumsuz algıladıkları çerçevesinde düşünüldüğünde, Türk ailesinde erkeğe çocukluktan itibaren her zaman daha öncelik veren bir cinsiyet senaryosunun hakim olması (Fişek, 1982, 1996; İnamoğlu, 1991b; Kağıtçıbaşı, 1981) kızların bireyselleşmekte karşılaştıkları sorunlarla ilgili olabilir. Bir başka deyişle kızlar, kendi kimliklerini, özelliklerini, üretkenliklerini ortaya koymakta güçlük çekmektedirler (İnamoğlu ve Yasak-Gültekin, 1993).

Ancak, erkeklerin sosyal kabul ve işe ilişkin yeterlik algısı, eğitim türü bağlamında ele alındığında, dini eğitim gören erkeklerin kendilerini, gerek sosyal kabul, gerek iş konularında, dini ve laik eğitim gören kızlarda olduğu kadar, laik eğitimden geçen erkeklerden de daha yeterli algıladıkları görülmektedir. Anılan bulgu, genelde dini eğitimden geçen ergenlerin kendilerini; fiziki görünüm, sosyal kabul, akademik yeterlik ve bütünsel özdeğer boyutlarında da daha olumlu yönde algılama eğilimiyle birleştirildiğinde sosyo-ekonomik düzeyin dikkate alınması gereği ortaya çıkmaktadır. Buna göre kaderciliğe ve dinin sağladığı desteğe dayanmayan bir laik eğitimden geçen lise öğrencisi erkeklerin, araştırma örnekleminde gözlendiği gibi özellikle varlıklı kesimden değilse, kamusal alana ilişkin başarının ve iyi bir işe girebilmenin önkoşullarından sayılabilecek fiziki görünüm, sosyal kabul ve akademik yeterlik boyutlarında kendilerini yeterince iyi görmedikleri düşünülebilir.

Söz konusu araştırmanın iki sorusuna ilişkin bulgular yanyana getirildiğinde, dini eğitim gören lise öğrencilerinin, aile ve benlik boyutlarına ilişkin algısının, laik eğitim alanlara göre daha olumlu yönde olduğu izlenmektedir. Ailedeki duygusal etkileşimden en az hoşnut olan grubun laik eğitim gören kızların, benliğin sosyal kabul ve işde yeterlik boyutlarında kendilerinden en az hoşnut olan grubun ise laik eğitim gören erkeklerin olduğu dikkat çekmektedir. Batı'daki ve toplumumuzdaki kültürel kalıpyargılara paralel olarak, kızların daha ilişkisel olduğu ileri sürülebilecek aile etkileşiminde, erkeklerin ise daha ayrışık özellikler taşıdığı düşünülebilecek, özerkliğin vurgulandığı benlik alanında, hem kendi cinslerine, hem karşı cinse kıyasla anlamlı algı farkları gösterdikleri söylenebilir. Ancak, cinsiyete göre beliren bu farkların, dini eğitimin rahatlatıcı rolüne bağlı olarak değişmesi, bundan sonra yapılacak çalışmalarda, ailelerin farklı meslek, gelir düzeyi v.b. yönlerden de karşılaştırılması gereğine işaret etmektedir.

Kaynaklar

- Allen, J. P., Hauser, S.T., Bell, K. L. & O'Connor, T. G. (1994). Longitudinal assesment of autonomy and relatedness in adolescent-family interactions as predictors of adolescent ego development and self-esteem. *Child Development*, 65, 179-194.
- Aydın, G. & Demir, A. (1989). ODTÜ öğrencilerinde depresif belirtilerin yaygınlığı. *İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 27-40.
- Bartle, S. E. & Anderson, S. A. (1991). Similarity between parents' and adolescents' levels of individuation. *Adolescence*, 26(104), 913-924.
- Blasi, A., Milton, K. (1991). The development of the sense of self in adolescence. *Journal of Personality*, 59(2), 218-241.
- Clausen, J. A. (1991). Adolescent competence and life course or why one social psychologist needed a concept of personality? *Social Psychology Quarterly*, 54(1), 4-14.
- Fişek, G. O. & Scherler, H. R. (1982). Psychopathology and the Turkish family: A family systems theory analysis. Ç. Kağıtçıbaşı (Ed.). *Sex roles, family and community in Turkey*. Bloomington, IN: Indiana University Press, 296-321.
- Fişek, G. O. & Scherler, H. R. (1996). Toplumsal değişim ve eşler: Cinsiyet senaryolarının sınırlarını genişletme amaçlı bir terapi yaklaşımı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 11(36), 1-9.
- Güney, M. (1989). Üniversite öğrencilerinde aile yapıları ve yetişiminde önem verilen özellikler. *Journal of Ankara Medical School*, 11(2), 229-246.
- Güvenç - Berkem, G. (1994). *Aile içi ilişkiler-sağlıklı aile*. Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulunun düzenlediği "Sağlıklı Toplum İçin Sağlıklı Aile" sempozyumu.
- Güvenç - Berkem, G. (1996). Kız ve erkek üniversite öğrencilerinin aile içi etkileşime ilişkin alguları ile toplumsal cinsiyet rolüne ilişkin tutumları arasındaki ilişki. *3P Psikiyatri, Psikoloji ve Psikofarmakoloji Dergisi*, 4(1), 34-40.
- Güvenç - Berkem, G. (Baskıda). Kız ve erkek üniversite öğrencilerinin ailede toplumsal cinsiyet rolüne ilişkin tutumları ve benlik algısı. *3P Psikiyatri, Psikoloji ve Psikofarmakoloji Dergisi*.
- Harper, F. H. & Marshall, E. (1991). Adolescents' problems and their relationship to self-esteem. *Adolescence*, 26(104), 799-808.
- Harter, S. (1988). *Manual for the self perception profile for adolescents*. University of Denver.
- Harter, S. (1989). Causes, correlates and the functional role of global self-worth: A life sapan perspective. J. Kolligian & R. Stenberg (Eds.). *Perception of competence and incompetence across the life-span*. New Haven, Ct.: Yale University Press, 67-97.
- Hoveşadt, A. J., Anderson, W. T., Piercy, F. P., Cochran, S. W. & Fine, M. A. (1985). Family of Origin Scale. *Journal of Family and Marital Therapy*, 11(3), 287-297.
- Ickes, W. (1993). Traditional gender roles: Do they make and then break our relationship? *Journal of Social Issues*, 49(3), 71-85.
- İmamoğlu, E. O. (1987). An interdependence model of human development. Ç. Kağıtçıbaşı (Ed.). *Growth and progress in cross-cultural psychology*. Lisse, Holland: Swets and Zeitlinger, 138-145.
- İmamoğlu, E. O. (1991a). Çocuğun aile içinde yetiştirme ortamı ve toplumsallaşması. *Türk Aile Ansiklopedisi*, 1. Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı, 236-240.
- İmamoğlu, E. O. (1991b). Evaluating his / her success / failure at breadwinning / homemaking: A case of double standarts. *Journal of Human Sciences*, 2, 50-70.
- İmamoğlu, E. O. & Yasak-Gültekin, Y. (1993). Önerilen dengelenmiş toplumsal birey modeli ışığında üniversite gençliğinin sorunları. *Türk Psikoloji Dergisi*, 8(30), 27-41.
- Jackson, L. A. (1985). Selp conceptions and gender role: The correspondence between gender role categorization and open-ended self descriptions. *Sex Roles*, 13(9/10), 549-566.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1981). *Çocuğun değeri: Türkiye'de değerler ve doğurganlık*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1984). Aile içi etkileşim ve ilişkiler: Bir aile değişme modeli önerisi. T. Erder (Ed.). *Türkiye'de ailenin değişimi*. Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1987). Individual and group loyalties: Are they compatible. Ç. Kağıtçıbaşı (Ed.). *Growth and progress in cross-cultural psychology*. Lisse, Holland: Swets and Zeitlinger, 94-103.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1990). *İnsan, aile, kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1996a). Özerk ilişki benlik: Yeni bir sentez. *Türk Psikoloji Dergisi*, 11 (37), 36-43.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1996b). *Family and human development across cultures. A view from the other side*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Kandiyoti, D. (1982). Urban change and women's roles in Turkey: An overview and evaluation. Ç. Kağıtçıbaşı (Ed.). *Sex roles, family and community in Turkey*. Bloomington, IN: Indiana University Press.
- Karadayı, F. (1994). Üniversite gençlerinin algılanan ana-baba tutumları, ana-babalarıyla ilişkileri ve bunların bazı kişilik özellikleri ile bağlantısı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9(32), 15-25.
- Kleinman, S. L., Handal, P. J., Enos, D., Searight, H. R. & Ross, M. J. (1989). Relationship between perceived family climate and adolescent adjustment. *Journal of Clinical Child Psychology*, 18(4), 351-359.

- Lackovic-Grgin, H. & Decovic, M. (1990). The contribution of significant others to adolescents' self-esteem. *Adolescence*, 25(100), 839-846.
- Mabry, C. H. (1993). Gender differences in ego levels. *Psychological Reports*, 72, 752-754.
- Manley, C. M., Searight, H. R., Skitka, L. J., Russo, J. R. & Schudy, K. L. (1990). The reliability of the Family of Origin Scale for adolescents. *Family Therapy*, 25(3), 273-279.
- Manley, C. M., Wood, P. K., Searight, H. R., Skitka, L. J. & Russo, J. R. (1994). A latent variable model of the Family-of-Origin Scale. *Journal of Youth and Adolescence*, 23(1), 99-118.
- Noller, P. & Callan, V. (1991). *The adolescent in the family*. London: Routledge.
- Nurmi, J. E. & Pullainen, H. (1991). The changing parent-child relationship, self-esteem and intelligence as determinants of orientation to the future during early adolescence. *Journal of Adolescence*, 14, 35-51.
- Özbay, M. H., Şahin, N., Hınçal, G., Güngör, S., Öztürk-Kılıç, E., Mavili-Aktaş, A., Aybaş, M. ve Göka, A. (1991). Ergenlikte benlik imajı: Çalışan ve öğrenci ergenler arasında karşılaştırmalı bir çalışma. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 2(2), 82-95.
- Parish, T. S. & Parish, J. G. (1991). The effects of family configuration and support system failures during childhood and adolescence on college students' self-concepts and social skills. *Adolescence*, 26(102), 441-447.
- Peplau, L. A., Hill, C. T. & Rubin, Z. (1993). Sex role attitudes in dating and marriage: A 15-year follow up of the Boston couples study. *Journal of Social Issues*, 49(3), 31-52.
- Ponzetti, Jr, J. J. & Long, E. (1989). Healthy family functioning: A review and critique. *Family Therapy*, 16(1), 43-75.
- Poster, M. (1982). *Critical theory of the family*. London: Pluto-Press Ltd.
- Qintana, S. M. & Lapsley, D. K. (1990). Reapproachment in late adolescent separation-individuation: A structural equations approach. *Journal of Adolescence*, 13, 371-385.
- Richards, M. H., Gitelson, I. B., Petersen, A. C. & Hurting, A. L. (1991). Adolescent personality girls and boys. The role of mothers and fathers. *Psychology of Women Quarterly*, 15, 65-81.
- Small, S. A. & Eastman, G. (1991). Rearing adolescents in contemporary society: A conceptual framework for understanding the responsibilities and needs of parents. *Family Relations*, 40, 445-462.
- Stryker, S. & Serpe, R. T. (1994). Identity salience and psychological centrality; equivalent, overlapping or complementary concepts? *Social Psychology Quarterly*, 57(1), 16-35.
- Textor, M. R. (1989). The "healthy" family. *Journal of Family Therapy*, 2, 59-75.
- Thornton, B. & Ryckman, M. (1991). Relationship between physical attractiveness, physical effectiveness and self-esteem: A cross sectional analysis among adolescents. *Journal of Adolescence*, 14, 85-98.
- Weinmann, L. L. & Newcombe, N. (1990). Relational aspects of identity: Late adolescents' perceptions of their relationships with parents. *Journal of Experimental Child Psychology*, 50, 357-369.

SUMMARY

THE FAMILY PERCEPTION AND THE SELF PERCEPTIONS OF ADOLESCENTS

*Deniz Şahin**
Hacettepe University

Gülden Berkem Güvenç
Hacettepe University

The purpose of this study is to compare both the family perceptions and the self perceptions of adolescents in relation to sex and type of education (secular/religious). Development of autonomy as well as establishment of intimacy are fundamental in the identity formation of adolescents. Researchers maintain that if the family is perceived as cohesive and open to communication, its members are less anxious, have higher self-esteem and better performance in their jobs. In order to achieve a healthy family context, the interaction along the dimensions of autonomy and the intimacy should be in balance.

Research in Turkey reveals parental values combining autonomy and relatedness. While Turkish parents of low socioeconomic status expect their children to be grateful to them, the same is not true for high SES parents who do not expect gratitude but value autonomy, nevertheless want their children to be close to them. Here, the concept of relatedness could be viewed as parallel to the concept of intimacy.

Recently, with the increasing representation of the religious ideology in politics, there is an increase in the number of religious high schools in Turkey. Since adolescents receiving religious education are more likely to come from families with stronger religious background, their family perceptions and self-perceptions may be different from adolescents receiving secular education. Whether there exists any differences in the perception of both the family and the self-related dimensions between the adolescents from religious and secular backgrounds seem to be an important question considering the implications for a healthy family functioning and individual development.

Family of Origin Scale and Self-Perception Profile for Adolescents were administered to 400 subjects in high schools; 200 attending secular schools and the other 200 receiving religious education. In both samples (secular/religious), half of the subjects were male and the other half were female. The families of the two samples were matched in aspects such as neighborhood in which they lived, type of jobs they hold, and the level of education. Both samples appeared to reflect the characteristics of the lower socioeconomic status.

Family of Origin Scale was originally developed by Hovestadt, Anderson, Piercy, Cochran ve Fine (1985) and later was adopted to adolescents by Manley, Searight, Stitka, Russo and Schudy (1990). The scale consists of the Autonomy and the Intimacy dimensions; each including 20 items. Clarity of Expression, Responsibility, Respect for Others, Openness to Others and Acceptance of Separation and Loss sub-dimensions are the major aspects of the autonomous dimension. The intimacy dimension consists of Range of Feelings, Mood and Tone, Conflict Resolution, Empathy and Trust sub-dimensions.

Self-Perception Profile for Adolescents (Harter, 1982), consists of nine dimensions: scholastic competence, social acceptance, athletic competence, physical appearance, job competence, romantic appeal, behavioral conduct, close friendship and global self-worth.

Gender differences were obtained in family perceptions. Results reveal that as compared to females, males perceived family members to be more intimate, more empathetic to each other and thought that the conflicts were resolved in a more positive way. The perception of males was consistent with the

* Address for correspondence: Doç. Dr. Deniz Şahin, Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Beytepe 06532 ANKARA

traditional sex-role scenarios, that is parents giving more value, privilege and priority to sons rather than to daughters. This sex difference in the perceived range of feelings changed according to the type of education. The perception of family among the girls receiving secular education was more negative in relation to the expression of various feelings. Since the sample of this study seems to reflect the characteristics of the lower socioeconomic status, the division of labor and values at home may be more traditional. Hence, girls may be expected to share both the house work and the emotional problems. The same values and expectations may also be due for girls receiving religious education; but their positive family perception may be explained by their unquestioning compliance, submissive, and fatalistic approach within the Islamic ideology.

Results revealed that adolescents in religious schools perceived their families more positively than those who have received secular education. Even though these results seem to be consistent with those obtained in Western countries, they can be interpreted in two ways: In cognitive perspective, under the influence of the Islamic ideology, adolescents may comply with their parents' demands and adopt their attitudes for granted without questioning. In emotional perspective, while adolescents receiving religious education may explain their problems in a fatalistic way, the ones receiving secular education may attribute their problems to their parents' behaviors.

The results of the Self-Perception Profile suggest that males' perception of physical appearance, athletic, scholastic and job competence

and global self-worth was higher than that of females, whereas only the perception of romantic appeal was higher for females. These results are consistent with the conventional sex-role expectations. On the other hand, as opposed to their agemates in secular schools, adolescents in religious schools perceived themselves more positively in relation to scholastic competence, physical appearance, social acceptance and global self-worth. This optimistic self-perception may stem from fatalistic point of view of the religious ideology. Within the male sample religious males compared to the secular ones, perceived themselves in a more positive light along the dimensions of social acceptance and job competence. This may be attributed to the lower socio-economic characteristics of adolescents receiving secular education; since they can not comfort themselves with the support of the religious ideology, they may see themselves as inadequate in relation to the material resources for success.

When the result of family and self-perception are jointly summarized; within the secular education sample females emerge as the least satisfied group with the emotional interaction in the family, whereas males are the least satisfied group along the social acceptance and job competence dimensions of self-perception. Since the subjects appear to come from the lower socio-economic background, these findings point to the importance of SES in family and self perception. Thus further comparisons among SES differences and investigations of relations between family and self-perception may reveal additional aspects about healthy family functioning and self-development.